

SOCIALISTINĖS DEMOKRATIJOS IŠKOVJIMO KLAUSIMU

A. GASIUNAS

Išnaudotojiškų gamybinių santykių panaikinimas ir socialistinio perversmo ekonomikoje pobūdis reikalauja visiško buržuazinės valstybės panaikinimo bei naujos, socialistinės visuomenės politinės-teisinės organizacijos sukūrimo. Ši politinė-teisinė socialistinės visuomenės organizacija yra socialistinio tipo valstybė. Taigi proletarinė demokratija, kaip socialistinės valstybės forma, yra objektyviai būtina komunistinės visuomenės sukūrimo priemonė.

Iškovoti socialistinę demokratiją, kaip priemonę komunistinei visuomenei įgyvendinti, yra vienas iš svarbiausių socialistinės revoliucijos politinių uždavinių. „Pirmasis žingsnis darbininkų revoliucijoje yra proletariato pavertimas viešpataujančiąja klase, demokratijos iškovojimas“¹,— rašė Marksas ir Engelsas. Politinės valdžios perėjimas į darbo žmonių rankas iš pagrindų keičia jos turinį. Iš buržuazijos klasės viešpatavimo įrankio politinė valdžia tampa darbo žmonių viešpatavimo priemone. Vadinasi, politinės valdžios iškovojimu pradedamas naujas demokratijos vystymosi etapas. Todėl valdžios iškovojimo kelių klausimas yra ir socialistinės demokratijos iškovojimo kelių klausimas.

Savo laiku Marksas ir Engelsas, moksliskai įrodę objektyvų socialistinės revoliucijos bei jos politinio principo — proletariato diktatūros — pobūdį, politinės valdžios iškovojimo formų klausimą laikė grynai priklausomu nuo esamų konkrečių sąlygų. „Mes niekuomet netvirtinome, kad siekti šio tikslo reikia visur vienodomis priemonėmis“²,— kalbėjo Marksas 1872 m. mitinge Amsterdame. Jis nurodė, kad, pavyzdžiui, JAV ir Anglijoje tuo metu darbininkai galėjo pasiekti savo tikslą taikiomis priemonėmis, tuo tarpu kai kitose šalyse politinės valdžios iškovojimas buvo siejamas su ginkluotu darbo žmonių sukilimu. Tačiau taikaus vystymosi kelias, kurį, atsižvelgiant į šiuolaikinius socialinius-politinius poslinkius, kai kurios broliškos komunistų partijos išskėlė savo programiniu uždaviniu, marksizmo kūrėjų (atsižvelgiant į to laiko konkrečias sąlygas) buvo laikomas tik išimtimi. „Galima įsivaizduoti, kad senoji visuomenė galėtų taikiai jaugti į naująją tose šalyse,— rašė Engelsas „Erfurto programos kritikoje“,— kur liaudies atstovavimas sutelkia visą valdžią savo rankose. kur konstituciniu keliu galima padaryti viską, ką nori, jeigu su tavim yra liaudies dauguma“³. Suprantama, ši galimybė buvo laikoma sudėtinė da-

¹ K. Marksas ir F. Engelsas, Rinktiniai raštai, t. I, Vilnius, 1949, p. 26.

² K. Маркс и Ф. Энгельс, Соч., изд. 2-ое, т. 18, стр. 154.

³ К. Маркс и Ф. Энгельс, Соч., изд. 1-ое, т. XVI, ч. II, стр. 108.

limi ginkluotos revoliucijos, vykstančios vienu laiku daugumoje labai išsivysčiusių šalių.

Kaip matome, marksizmo kūrėjai nepriešpastatė ginkluotos kovos už valdžią, už demokratiją taikiai kovai, kaip kad linkę daryti marksizmu prisidengę šiuolaikiniai dogmatikai bei revizionistai. Teigdami, kad politinės valdžios iškovoavimo formos yra sąlygojamos atskiros šalies konkrečios situacijos, marksizmo kūrėjai, Lenino žodžiais tariant, „nesurišo sau — ir būsimiems socialistinės revoliucijos veikėjams — rankų dėl perversmo formų, metodų, būdų“⁴.

Kova už valdžią — tai toks procesas, kuris besivystydamas gali keistis, kintant jį apsprendžiančioms sąlygoms, kurios savo ruožtu kovos eigoje taip pat kinta. Todėl darbininkų klasei, siekdama iškovoti politinę valdžią, kaip būtiną savo ir kitų engiamųjų masių socialinio išlaisvinimo sąlygą, negali paversti kovos formų klausimą apriorine (nors ir paremta konkrečios situacijos analize) schema.

Kaip tik tokį, t. y. paremtą konkrečia konkrečios situacijos analize, praktinį šio klausimo sprendimą davė V. Leninas. Jis paprastai remdavosi tuo, kad kovos formos ir jų pasirinkimas revoliucijoje priklauso ne tiek nuo proletariato, kuris „žinoma, verčiau norėtų taikiai paimiti į savo rankas valdžią“⁵, kiek nuo buržuazijos, kuri paprastai primeta pačias aštriausias klasinės kovos formas. Vertindamas konkrečią istorinę imperializmo epochos situaciją, karinio-politinio biurokratinio potencialo augimą, kurį net demokratiškiausiose respublikose sukėlė prasidėjęs pasaulinis karas, V. Leninas buvo tos nuomonės, kad revoliucijos pergalę gali užtikrinti tik ginkluota kova. Tačiau po Vasario revoliucijos, kai Rusijoje susidarė dvi valdžios, o demokratinė buržuazija menševikų ir eserų partijų asmenyje iš dalies stėjo Laikinosios vyriausybės opozicijon, kai Rusijoje faktiškai nebuvo ginkluotos ir biurokratinės jėgos, pavaldžios buržuazijai, o užsienio kontrrevoliucija (Vokietijos ir Antantės blokai) buvo susiskaldžiusi, kai dauguma ėjo paskui Tarybas, V. Leninas buvo tos nuomonės, kad „Rusijoje yra galimas valdžios perėjimas jau esančioms įstaigoms — Taryboms iš karto, taikiai, be sukilimo“⁶. Liepos dienų įvykiai, pakeitę klasinių jėgų santykį šalyje, parodė, „kad valdžios dabar jau nebegalima taikiai paimiti“⁷. Todėl TSKP VI suvažiavimas iškėlė į dienotvarkę ginkluotą sukilimą, kaip vienintelį kelią socialistinei revoliucijai įvykdyti.

Būdingas dogmatikams socialistinės revoliucijos sutapatinimas su karu bei revizionistinis bet kokios prievartos visuomenės vystymesi atmetimas yra svetimi marksizmui. Šalininkai vadinamosios teorijos, kad socializmas gali laimėti per karą, kurie „taip pat neigia, jog galima naudoti taikų kelią socializmo pergalei iškovoti, teigdami, kad tuo nukrypstama nuo marksizmo“⁸, pirmiausia praktinį klausimą paverčia teorine dogma ir, antra, ignoruoja patį visuomenės vystymosi procesą. Ši pažiūra, neigianti taikų socialistinės revoliucijos kelią, remiantis revoliucine praktika, kuri rodanti, kad istorija dar nežino taikaus perėjimo iš kapitalizmo į socializmą precedento, yra dėsningas metodologinių klaidų padarinys. Išskyrus tai, kad faktiškai ignoruojamas revoliucinės situacijos sąlygų kitimas ir praktinis klausimas paverčiamas dogma, šios koncepcijos metodologinė klaida yra ta, kad taikaus ir netaikaus socialistinės revoliucijos kelio galimybė išvedama iš patyrimo faktų apibendrinimo. Marksizmas savo išvadas dėl taikaus ir netaikaus socialistinės revoliu-

⁴ V. I. Leninas, Raštai, t. 32, p. 312.

⁵ V. I. Leninas, Raštai, t. 4, p. 248.

⁶ V. I. Leninas, Raštai, t. 25, p. 39.

⁷ Ten pat, p. 169.

⁸ N. Chruščiovo kalba VVSP VI suvažiavime, „Tiesa“, 1963 m. sausio 17 d.

cijos kelio išveda ne iš patyrimo faktų apibendrinimo, o iš pasaulinio bei atskiros šalies klasių jėgų santykio, iš atskiros šalies politinių ir socialinių sąlygų analizės. Patyrimas čia gali vaidinti tik antraeilį, o ne pagrindinį vaidmenį.

Antra vertus, pats valdžios iškovojimo kelias, kaip toks, nekeičia proletarinės valdžios turinio bei esmės, todėl jis negali būti lemiamas veiksnys. Tai patvirtina ir praktika. Pavyzdžiui, Spalio socialistinės revoliucijos metu darbininkų klasė politinę valdžią paėmė, įvykdžiusi staigų ginkluotą sukilimą. Politinės valdžios perėjimas į darbininkų ir vargingųjų valstiečių rankas iš pagrindų pakeitė ir jos turinį. Šiuo perėjimu buvo pradėtas naujas demokratizmo etapas — proletariato diktatūra. Tuo tarpu Lietuvoje proletarinis demokratizmas 1940 m. buvo įgyvendintas taikiai. Dėl susidariusių palankių vidinių ir išorinių sąlygų (pastarosios buvo lemiamos, ir revoliucija galėjo vykti taikiu keliu) pirmiausia buvo nušalinata fašistinė diktatūra ir įvesta revoliucinė-demokratinė darbininkų ir valstiečių diktatūra. Lietuvos respublikos priėmimas į TSRS sudėtį sudarė tas prielaidas, kurių dėka revoliucinė-demokratinė valdžia ėmė vykdyti proletariato diktatūros funkcijas. Vadinasi, klausimo esmę sudaro tai, kad klasių kova būtų išplėsta iki proletariato diktatūros, o atitinkamo kelio pasirinkimas gali būti lemiamas veiksnys tik praktinės veiklos požiūriu. Nuo to, kiek pasirinkta revoliucinės kovos forma atitinka objektyvią atskiros šalies padėtį, priklauso galimybės realizuoti jos turiniui. Ir atvirkščiai, neteisingai pasirinktas kovos kelias gali būti pagrindinė priežastis, atitolinanti socialistinės revoliucijos pergalę, proletariato diktatūros iškovojimą. Vadinasi, kovos formos klausimo sprendimas negali būti savitiksliu, o turi būti pajungtas turiniui. „Nepriklausomai nuo to,— nurodoma TSKP XXII suvažiavimo rezoliucijoje,— kuriomis formomis bus įvesta proletariato diktatūra, ji visuomet reikš demokratijos plėtimą, perėjimą iš formalios, buržuazinės demokratijos į tikrąją demokratiją, demokratiją darbo žmonėms“⁹. Kaip tik tai ir neigia šiuolaikiniai revizionistai. Revizionizmas, prisidengęs kūrybiniu marksizmo taikymu naujomis sąlygomis, iš esmės reduvudamas marksistinę metodologiją, demokratijos klausimu dėsningai prieina „grynosios demokratijos“ reikalavimą. Pvz., argentinietis Sančesas Viamonte priverstas ginti demokratiją, kuri „yra garantuota tvirtoje socialinės lygybės, arba klasių lygybės, bazėje“¹⁰ ir yra „ištaisyta bei apvalyta“¹¹. Šios ir į ją panašių koncepcijų esmę sudaro tai, kad jos ignoruoja demokratijos turinį, suveda jį į formą. Praktiškai tai veda ne į socialistinę demokratiją, bet į buržuazinės demokratijos atmainą. Iškovoti socialistinę demokratiją revizionistiniu požiūriu reiškia tik „ištaisyti ir apvalyti“ buržuazinę demokratiją. Pvz., lenkų filosofas Kolakovskis tiesiog teigia, kad „socialistinės demokratijos priešpastatymas buržuazinei demokratijai yra žalingas absurdas, nes svarbu ne tai, kad būtų likviduojami buržuazinės demokratijos pasiekimai, bet tai, kad jie būtų plečiami toliau su pagalba sistemos, kuri išstumtų iš jos fiktyvius elementus, kilusius dėl socialinės nelygybės“¹². Ši „integralinės demokratijos“ teorija pakeičia kokybinį buržuazinės demokratijos ir socialistinės demokratijos skirtingumą tik kiekybiiniu skirtingumu, o pačią demokratiją paverčia savarankiška vertybe, tikslu, bet ne priemone. Tačiau socialistinę demokratiją sudaro ne iki tam tikro laipsnio ištobulinti buržuazinės demokratijos pasiekimai, bet jos, kaip priemonės, paskirtis. Todėl, kad ir kiek mes tobulintume buržuazinę demokratiją, ji dėl to ne-

⁹ TSKP XXII suvažiavimo medžiaga, Vilnius, 1962, p. 262.

¹⁰ *Sanchez Viamonte*, *Democracia y socialismo*, B. Aires, 1957, p. 92.

¹¹ Ten pat.

¹² „*Zycie Warszawy*“, 1957, Nr. 29, *Tendencje, perspektywy i zadania*.

nustos buvusi buržuazinė. Esmė yra ta, kad demokratijos principas, perėjus politinei valdžiai į darbo žmonių rankas, keičia savo turinį. Demokratija čia lyg atsisuka prieš save, t. y. iš kapitalo viešpatavimo priemonės ji tampa kapitalo ir jo viešpatavimo panaikinimo priemone. Šis demokratijos turinio pasikeitimas duoda naują demokratijos tipą — proletarinę demokratiją. Tai ir ignoruoja revizionistai. Skelbdami buržuazinės demokratijos peraugimą į socialistinę, revizionistai demokratiją paverčia savarankiškai egzistuojančiu bei savistoviai besivystančiu politiniu principu. Kaip teisingai pažymėjo Ganetas, kritikuodamas revizionistą Lendį, tai ir yra „labiausiai grubus marksizmo „hegelizavimo“, istorinio materializmo pavertimo idealizmu pavyzdys“¹³.

Revizionistinė pažiūra, kuri socialistinę demokratiją kildina iš buržuazinės kaip tolesnio jos evoliucionavimo rezultatai ir dėl to atmeta bet kokią prievartą visuomenės vystymesi, yra atviras atsisakymas marksistinės ideologijos, tiesioginis perėjimas į buržuazinės ideologijos abstrakčių principų metodologiją, tiriant visuomeninius reiškinius. Revizionistai demokratijos vardan atsisako ir proletariato diktatūros, nes pastarojoje įžiūri tik prievartos principą. Marksizmas prievartos, proletariato diktatūros būtinumą išveda iš klasinių proletariato interesų, iš socialistinės visuomenės statybos poreikių, tuo tarpu revizionizmas prievartinį visuomenės vystymąsi, proletariato diktatūros principą be jokios klasinės analizės priešpastato demokratijos principui, kaip savarankiškai vertybei.

Socialistinė demokratija darbo žmonių rankose tarnauja bet kokio klasinio viešpatavimo panaikinimui. Todėl, darbo žmonėms iškovojus politinę valdžią, be abejo, „buržuazinės demokratijos pasiekimai“ jiems nelikviduojami, o atvirkščiai, išplečiami. Bet būtina likviduoti šie pasiekimai buržuazijos klasei. Vadinas, iškovoti socialistinę demokratiją reiškia ne „ištaisyti“ arba „plėsti“ buržuazinę demokratiją, o ją likviduoti. Buržuazinės demokratijos, kaip tokios, objektyvų likvidavimo pobūdį nulemia pats socialistinės demokratijos turinys, nes kelias į komunistinę visuomenę eina ne per klasių lygybę, o per jų panaikinimą. Todėl socialistinė demokratija gali būti pasiekta tik socialistinės revoliucijos keliu.

Kovos už demokratijos gilinimą, iš dalies ir už struktūrinės reformas, suintensyvėjimas, o taip pat platus savo socialine baze antimonopolistinis judėjimas, vadovaujanti šiame judėjime proletariato padėtis, socializmo sistemos susidarymas ir bendras kapitalizmo krizės pagilėjimas — visa tai įgalino komunistų partijas naujai vertinti socialistinės revoliucijos vykdymo formas, o tuo pačiu naujai peržvelgti ir taikios bei ginkluotos kovos santykį socialistinėje revoliucijoje.

Remdamasis pastarųjų metų politiniais-socialiniais poslinkiais pasaulyje, TSKP XX suvažiavimas pažymėjo, kad nėra būtina, jog perėjimo į socializmą formų įgyvendinimas visomis sąlygomis būtų susijęs su ginkluota kova, nors viešpataujančios klasės gera valia valdžios ir neužleidžia. Suprantama, kad tuo nepriešpastatomas taikus kovos už socializmą kelias, kaip šiuolaikinės epochos kelias, ginkluotam, kaip praeitam, etapui. Esmė yra ta, kad, atsižvelgiant į politinius-socialinius poslinkius pasaulyje, perėjimas iš kapitalizmo į socializmą taikiu keliu darosi realus, tuo tarpu kai kova už proletariato diktatūros įgyvendinimą taikiu keliu komunistų buvo neretai laikoma iš viso negalima.

Socializmo pergalė Tarybų Sąjungoje, jo išėjimas iš vienos šalies rėmų ir pasaulinės socializmo sistemos susidarymas, kolonijinės sistemos irimas iš pagrindų pakeitė ekonomines bei politines imperializmo

¹³ Прогрессивные деятели США в борьбе за передовую идеологию, М., 1955, стр. 331.

pozicijas socializmo naudai. Susilpnėjo kapitalistinės sistemos poveikis visuomenės vystymosi eigai. Ir atvirkščiai,— vis labiau didėja socialistinės sistemos įtaka visuomenės vystymosi procesui. „*Dabar ne imperializmas, o socializmas lemia pagrindinę pasaulinio vystymosi kryptį*“¹⁴,— sakoma TSKP XXII suvažiavimo rezoliucijoje.

Socialistinės sistemos ekonominių ir socialinių laimėjimų dėka didžiai išaugo pavyzdžio jėga, kuri yra viena iš svarbiausių sąlygų socializmo idėjoms plisti darbo žmonių sąmonėje. Socialistinės sistemos laimėjimų dėka vis daugiau žmonių pripažįsta socializmo pranašumą, jo ekonominius-socialinius bei kultūrinius iškovojimus. Tai rodo ir toks faktas, kad šalys, nusikračiusios kolonijinės priespaudos, vis dažniau laiko kapitalistinį vystymosi kelią nepriimtiniu. „Mums visai nepriimtinas kapitalistinio vystymosi kelias. Kapitalizmas nepalieka liaudžiai jos darbo vaisių ir iškovojimų“¹⁵,— pareiškė buvęs Alžyro užsienio reikalų ministras Kemistis. Žinoma, negalima pervertinti šių ir kitų panašių pasisakymų, kadangi šalyse, išsivadavusiose iš kolonijinės priespaudos, pasirodo įvairiausias socialinės teorijos „afrikinio socializmo“, „arabiškojo socializmo“ koncepcijų pavėdalu. Tačiau esmė yra ta, kad socialiniu idealu iškeliami ne kapitalizmo, o socializmo principai, kad socializmo idėjos tampa plačiausioms masėms vis artimesnės, kad su masių siekimais priversta skaitytis net tų šalių nacionalinė buržuazija. Todėl socializmo idėjų plitimas yra taip pat vienas iš svarbiausių veiksnių, lemiančių klasinių jėgų santykį. Socializmo idėjų plitimas įgalina komunistų partiją suburti mases kovai už valdžią šalyje.

Ne mažiau svarbus veiksnys taikiai socialistinės revoliucijos galimybei yra tas, kad pasaulinės socializmo sistemos jėga apsunkina kontrrevoliucijos eksportą ir todėl pati revoliucija įgauna natūralesnį pobūdį, t. y. tampa vis labiau priklausoma nuo vidinių atskiros šalies sąlygų, klasinių jėgų santykio ir t. t. Be abejo, kontrrevoliucijos eksporto negalimumas pats savaime neužtikrina taikaus revoliucijos vystymosi, bet jis sumažina vidaus kontrrevoliucinių jėgų pasipriešinimo laipsnį. Buržuazija, matydama ginkluoto pasipriešinimo beprasmiškumą, plačiausioms darbo žmonių masėms spaudžiant, gali atsisakyti valdžios taikiai, be pilietinio karo.

Suprantama, kad imperializmas iš visų jėgų stengiasi išlaikyti savo pozicijas tiek labai išsivysčiusiose kapitalistinėse šalyse, tiek ir kolonijinėse bei priklausomosiose šalyse. Imperializmas nesivaržo dėl priemonių, siekdamas išlaikyti savo viešpatavimą (aiškiausias to pavyzdys — Pietų Vietnamas). Tačiau socialistinės sistemos galia, jos nepalaujamas augimas verčia kapitalizmą su ja skaitytis. Taip buvo sužlugdyta Sueco avantiūra, sutrukdyta intervencija prieš Iraką, apginta Kubos socialistinė revoliucija ir kt.

Pastaruojų metu padidėjo ekonominiai bei politiniai prieštaravimai tarp monopolijų ir kitų liaudies sluoksnių, netgi tarp pačios buržuazijos grupuočių. Kaip nurodė V. Leninas, šie prieštaravimai tarp buržuazijos grupuočių „yra visiškai nesvarbūs ir smulkūs grynojo, t. y. abstraktaus, t. y. dar nepribrendusio iki praktinio, masinio, politinio veikimo, komunizmo požiūriu. Bet šio praktinio masių veikimo požiūriu tie skirtumai yra labai labai svarbūs“¹⁶.

Ne mažiau svarbu yra tai, kad žymiai išaugo proletariato ir kitų išnaudojamųjų masių aktyvumas bei organizuotumas, pakilo jų sąmo-

¹⁴ TSKP XXII suvažiavimo medžiaga, p. 261.

¹⁵ «Правда», 13 октября 1962 г.

¹⁶ V. I. Leninas, Raštai, t. 31, p. 71.

ningumas. Augantis ekonominis ir politinis monopolijų viešpatavimas, jų reakcinga vidaus ir užsienio politika sukuria objektyvias klasių sąjungų sudarymo prielaidas, įgalina sujungti visas progresyvias jėgas į vieną demokratinį frontą. Tuo pačiu monopolijų vykdoma politika susiaurina iki minimumo socialinę bazę, kuria jos remiasi kovoje prieš darbininkų klasę.

Ypač ryškiai savo šalies pavyzdžiu tai parodė žurnalo „Проблемы мира и социализма“ redakcijos organizuotame pasikeitime nuomonėmis Prancūzijos Komunistų partijos atstovas Balanzė. Jis nurodė, kad Prancūzijos kapitalizmas, norėdamas likviduoti savo atsilikimą nuo labiausiai išsivysčiusių priešakinių kapitalistinių šalių, siekia sumažinti gamybines išlaidas, kad galėtų lenktyniauti tarptautinėje rinkoje. „Manydamas, jog dalis pridedamosios vertės prapuola nemonopolistiniame sektoriuje, monopolijos iškelė uždavinį: pasiglemžti maksimum gaminamos pridedamosios vertės, t. y. artimiausiais metais likviduoti 800 tūkst. valstiečių ūkių, 200 tūkst. krautuvių ir amatininkiškų dirbtuvių; sumažinti išlaidas sveikatos apsaugai ir gauti būtiną darbo jėgą, darant mažiausias išlaidas; sumažinti apmokymo išlaidas ir t. t.; todėl visumoje — susidoroti su valstiečiais, amatininkais, smulkiais prekybininkais, viduriniais sluoksniais, tuo pačiu metu atimant jiems bet kokią galimybę pasipriešinti“¹⁷.

Be abejojimo, objektyvios prielaidos pačios savaime dar negali nieko nulėmti. Tačiau esmė yra ta, kad komunistų partijos gali šią objektyvią galimybę pakeisti subjektyviu reikalavimu, sąmoningu siekimu apjungti visas demokratinės jėgas. Tai patvirtina ir paskutinių rinkimų Prancūzijoje ir Japonijoje patyrimas. Demokratinių jėgų blokai formuojasi ne tik labiausiai išsivysčiusiose kapitalistinėse šalyse ir ne tik grynai antimonopolistiniu pagrindu. Tiek šių blokų turinys, tiek ir jų forma yra įvairūs, nes juos apsprendžia tos šalies socialinė struktūra, o taip pat politiniai ir socialiniai uždaviniai, kurių pagrindu jie susiformuoja. Pvz., frankistinėje Ispanijoje demokratinės jėgos vienijasi ne tik antimonopolistiniu pagrindu, bet ir kovos prieš fašistinę Franko diktatūrą pagrindu, Bolivijoje — kovos už visišką nacionalinę nepriklausomybę pagrindu ir t. t. Ryškėja Maroko nacionalinio fronto branduolys, kurį sudaro komunistai, Nacionalinė liaudies jėgų sąjunga, Maroko darbo sąjunga, Nacionalinė Maroko studentų sąjunga. Šie ir visa eilė kitų socialinių-politinių poslinkių rodo, kad „dabartinėmis sąlygomis eilėje kapitalistinių šalių darbininkų klasė, vadovaujama savo priešakinio būrio, turi galimybę, remdamasi darbininkų bei liaudies frontu ir kitomis galimomis įvairių partijų ir visuomeninių organizacijų susitarimo bei politinio bendradarbiavimo formomis, suvienyti tautos daugumą, iškovoti valstybinę valdžią be pilietinio karo“¹⁸.

Remdamiesi klasinių jėgų santykio analize kai kurios komunistų partijos šiuo metu į pirmą vietą iškelė revoliucinės kovos formas, besiremiančias pasaulinės socializmo sistemos pergale prieš kapitalistinę sistemą, taikaus sambūvio principu. Tačiau, savaime aišku, jog lygiai taip, kaip kad taikaus dviejų sistemų sambūvio principas nėra suartėjimas ir susilieėjimas su imperializmo linija, kaip mėgina jį pavaizduoti kai kurie šiuolaikiniai dogmatikai, taip ir taikus kelias politinei valdžiai iškovoti nėra laukimo kelias, nėra savaiminio įaugimo į socializmą kelias. Revoliucinių pertvarkymų būtinumas, išplaukiantis iš vidinių kapitalizmo sąlygų, dar nereiškia, kad kapitalistai laisvanoriškai atsižadės savo vieš-

¹⁷ «Проблемы мира и социализма», 1963, № 4.

¹⁸ Maskvoje 1957 metų lapkričio 14—16 dienomis įvykusio socialistinių šalių komunistų ir darbininkų partijų atstovų pasitarimo Deklaracija. Taikos Manifestas, Vilnius, 1957, p. 17.

patavimo ir atiduos valdžią į darbininkų klasės bei jos sąjungininkų rankas. Iškovoti politinę valdžią galima tik aštrioje klasių kovoje nepriklausomai nuo to, ar tai įvyktų taikiai ar netaikiai keliu, parlamentiniu ar neparlamentiniu būdu. Tai, kad imperializmo jėgų susilpnėjimas sudaro palankias sąlygas įgyvendinti proletariato diktatūrą taikiai, taip pat nereikia, kad marksistinės partijos atsisako, jei to pareikalaus revoliucinė atskirų šalių situacija, netaikių kovos formų. 1960 m. lapkričio mėn. komunistų ir darbininkų partijų pasitarimo konkrečiai buvo nurodyta, kad „tokiomis sąlygomis, kai išnaudotojų klasė griebiasi smurto prieš liaudį, reikia turėti galvoje kitokią galimybę — netaikų perėjimą į socializmą“¹⁹. Nacionalinių ir kolonijinių išsivaduojamųjų revoliucijų praktika rodo, kad buržuazija dar yra stipri, kad ginkluotos kovos už socializmą galimybė yra aktuali ir šiandien. Todėl visiškai nepagrįstas yra dogmatikų kaltinimas prieš TSKP, IKP ir kitas broliškas partijas, kad jos tariamai absoliutizuoja taikų revoliucijos kelią ir, pasak jų, suveda jį į reformizmą. Taikaus vystymosi galimybė, perkelta į kai kurių broliškų partijų programinius dokumentus, neduoda jokio pagrindo apkaltinti jas reformizmu, atsisakymu revoliucinės kovos.

Suprantama, taikus kovos už socializmą kelias (be abejo, ir jos formos bus įvairios atskirose šalyse) — tai ilgiau ar trumpiau trunkąs procesas, vykstantis ekonominių ir politinių pertvarkymų keliu (nacionalizavimas, agrarinė reforma, kryptingas demokratinės valstybės struktūros vystymas ir t. t.). Tačiau struktūrinių reformų koncepcija, kurios laikosi Italijos Komunistų partija, iš pagrindų skiriasi nuo reformistinių socialdemokratų ideologinių teorijų. Kaip nurodė V. Leninas, „marksistas yra tik tas, kas klasių kovos pripažinimą išplečia iki proletariato diktatūros pripažinimo“²⁰. Atskiras struktūrinės reformos bendro kokybinio pakitimo perspektyvoje negalima sutapatinti su oportunistinių reformizmu. Oportunistinis reformizmas pasitenkina atskiriomis reformomis, neliečiančiomis kapitalistinės visuomenės, kaip kokybiškai apibrėžtos visumos esmės, paversdamas jas savitiksliu. Oportunizmo esmė — neigimas to, kad nauja ekonominė santvarka įsitvirtina tik naujos politinės-teisinės santvarkos forma. Kitaip sakant, oportunizmas darbininkų judėjime yra atsisakymas pagrindinio klasių kovos bei socialistinės revoliucijos politinio principo — proletariato diktatūros, per kurią koncentruota forma pasireiškia ekonominė antagonistinių klasių kolizija. „Darbininkas,— kalbėjo K. Marksas 1872 m.— turi su laiku paimti politinę valdžią į savo rankas, kad įvestų naują darbo organizaciją; jis turės nublokšti seną politiką, remiančią pasenusius institutus, jeigu nenori, kaip ir pirmieji krikščionys, niekinusieji ir atmetusieji politiką, visam laikui netekti savo viešpatijos žemėje“²¹. Italijos Komunistų partija ir užsibrėžė uždavinį ne iškovoti balsų daugumą parlamente, rinkiminėje kampanijoje, o su masių kovos pagalba, remiantis politinių jėgų bloku, pakeisti klasinių jėgų santykį darbininkų klasės naudai bei iškovoti politinę valdžią. Todėl struktūrinės reformos, kaip priemonė dalimis kokybiškai pakeisti visumą, išreiškia naują santykį, kiekybės ir kokybės santykį, kurio galutinė pasekmė yra socialistinė revoliucija, t. y. perėjimas į socialistinę visuomenę.

Palaužti kapitalo pasipriešinimą taikiai keliu galima tik plataus demokratinė jėgų bloko vieningų veiksmų pagrindu. Vienos proletarinės jėgos tai padaryti nepajėgtų. Todėl proletariato diktatūros įgyvendinimas taikiai keliu reikalaus ne tik eilės nuoseklių smūgių viešpataujančių

¹⁹ Komunistų ir darbininkų partijų atstovų pasitarimo dokumentai. Vilnius, 1961, p. 41.

²⁰ V. I. Leninas, Raštai, t. 25, p. 387.

²¹ К. Маркс и Ф. Энгельс, Соч., т. 18, стр. 154.

klasių atžvilgiu, bet ir atitinkamo klasinių jėgų pergrupavimo atskiruose klasinės kovos etapuose, tiksliau pasakius, buržuazinių elementų, įeinančių į demokratinio bloko sudėtį, nuoseklaus ir laipsniško suvaržymo. Vadinasi, proletariato diktatūros įgyvendinimas taikiu keliu negali būti staigus vienkartinis politinis aktas. Pvz., eilėse liaudies demokratinėse valstybėse — Rumunijoje, Vengrijoje ir kt. — darbininkų klasė nušalina buržuaziją iš valdžios organų palaiptiui. Revoliucinės-demokratinės diktatūros peraugimas į proletariato diktatūrą truko eilę metų. Be to, darbininkų klasė negalėtų taikiu būdu išlaikyti valdžią savo rankose, jei ši valdžia neturėtų ekonominio pagrindo, kuris užtikrintų normalų jos funkcionavimą.

Taigi, jei pirmuoju, t. y. ginkluotos kovos, atveju politinė valdžia sukuria sau pagrindą, tai antruoju — taikaus vystymosi keliu — politinės valdžios perėjimas į darbo žmonių rankas turi būti daugiau ar mažiau lygiagretus procesas su atitinkamais ekonominiais pertvarkymais. Galima prileisti, kad, susidarius palankioms aplinkybėms šalyje, valdžia pereitų į darbo žmonių rankas. Tačiau tai dar nereiškia, kad ji galėtų išsilaikyti taikiomis priemonėmis, nes ekonominiai ir kiti socialiniai svertai, esantieji buržuazijos rankose, be abejo, padarytų normalų šios valdžios funkcionavimą negalimą. Šiuo atveju pozityvus rezultatas gali būti tik tuomet, kai politinės valdžios perėjimas į darbininkų klasės ir jos sąjungininkų rankas remsis atitinkamais ekonominės struktūros pakitimais, o atitinkami ekonominiai pakitimai remsis politine valdžia. Todėl, Longo žodžiais tariant, „būtina tokia ekonominė veikla, kuri būtų aiškiai išreikšta politine veikla, ir tokia politinė veikla, kuri būtų taip pat išreikšta ekonomine veikla“²². Todėl dogmatikų metamas Italijos Komunistų partijai kaltinimas, kad pastaroji pripažįstanti, jog „buržuazinė valstybė gali vykdyti socialistinę politiką“²³, yra nepagrįstas. Radikalūs ekonominiai pertvarkymai vykdomi daugiau ar mažiau lygiagrečiai su politiniais pakitimais, nėra socialistinės politikos vykdymas su buržuazinės valstybės pagalba, o yra atitinkamų ekonominių prielaidų sukūrimas politinei valdžiai pereiti į darbo žmonių rankas.

Be abejo, struktūrinės reformos turi tik pereinamąjį pobūdį ir yra tik priemonė, o ne galutinis tikslas. Priešingai garsiajai Bernšteino reformistinei formulei „judėjimas yra viskas, galutinis tikslas — niekas“, yra būtina, kad darbo žmonių kova būtų vedama, atsižvelgiant į visuotinį ir galutinį darbininkų judėjimo tikslą.

Kova už struktūrinės reformas iš esmės yra kova už materialines socializmo prielaidas. Pavyzdžiui, Italijos Komunistų partija užsibrėžė uždavinį — valstybinės nuosavybės išplėtimą, agrarinę reformą smulkios valstietiškos nuosavybės naudai, t. y. tokią reformą, kuri „būtų pagrįsta stambios žemės nuosavybės pakeitimu smulkia kooperuota žemės nuosavybė ir t. t.“²⁴. Vadinasi, liaudies demokratinio bloko pagrindu valdžiai perėjus į darbininkų klasės ir jos sąjungininkų rankas, šie pertvarkymai sudarytų materialinį jos egzistencijos pagrindą.

Kova už materialines socializmo prielaidas yra tuo pačiu ir subjektyvių revoliucijos veiksnių parengimo pagrindas. Masių kova kartu tampa ir kova už mases, kurios kaip tik ir yra tos „socialinės jėgos, turinčios užtikrinti socializmo pergalę“²⁵. Kaip rodo praktika, ir po reformų kapitalizmas išsaugo savo savybes bei savąjį viešpatavimą. Ir tik masių

²² Луиджи Лонго, Ревизионизм новый и старый, М., 1958, стр. 36.

²³ „L'Unità“, 1963, Nr. 3. Rivoluzione e riforme.

²⁴ «Проблемы мира и социализма», 1962, № 4, стр. 57.

²⁵ ТСКР XXII suvažiavimo medžiaga, p. 301.

politinė kova, kaskart plečiantis komunistų partijos įtakai (kuri tik viena pajėgia sukurti masių veiksmų vienybę), gali užtikrinti, kad darbininkų klasė, remiama savo sąjungininkų, turėtų lemiamos įtakos valstybės veiklai. Todėl svarbiausia, ir ypač socialistinei revoliucijai vystantis taikiai, sudaryti realią jėgų persvarą, sudaryti daugumą, atimti iš buržuazijos jos socialinę atramą, nes kiekviena revoliucija yra prievarta, o priversti buržuaziją pasiduoti galima tik visaapimančios prievartos keliu. Vadinasi, viena iš svarbiausių sąlygų valdžios iškovojime yra komunistų partijos politikos lankstumas, mokėjimas panaudoti revoliucinę situaciją, sugebėjimas socialinius įvairių grupių tikslus pajungti vienam tikslui — politiniam tikslui, pasiruošimas „greičiausiems ir staigiausiems vienu kovos formų pakeitimams kitomis“²⁶.

Politinės valdžios iškovojimo kelias negali būti kvalifikuojamas kitaip, kaip konkrečios situacijos apibrėžtas reikalavimas, kuris kovos eigoje gali keistis, pereiti į savo priešybę. Vadinasi, taikus ir netaikus proletariato diktatūros įgyvendinimas negali būti priešpastatomas vienas kitam, netgi pervertinamas kaip epochos tendencija. Klausimo esmę sudaro tai, kad kiekvienu konkrečiu atveju kovos forma turi būti pajungta jos turiniui, t. y. socialinių-politinių šios kovos uždavinių įgyvendinimui.

Todėl taikus kelias į socializmą, kaip komunistinio humanizmo pasireiškimas, leidžias išvengti gamybinių jėgų naikinimo, negali būti laikomas vieninteliu keliu. Be abejo, kaip teisingai pažymėjo Houška ir Kara, revoliucinis procesas gali apimti „tam tikru santykiu tiek ginkluoto klasinio susidūrimo, tiek ir taikaus revoliucinio vystymosi elementus“²⁷. Todėl „darbininkų klasės kovos už revoliucijos pergalę sėkmė priklausys nuo to,— sakoma TSKP Programoje,— koku mastu ji ir jos partija įvaldys *visas kovos formas* — taikias ir netaikias, parlamentines ir neparlamentines“²⁸. Tai ir sudaro taikaus ir netaikaus politinės valdžios iškovojimo kelių santykio esmę.

Vadinasi, galima padaryti šias išvadas.

1. Socialistinės demokratijos iškovojime svarbiausias dalykas yra politinės valdžios perėjimas iš buržuazijos klasės rankų į darbo žmonių rankas. Kartu su betarpiška išnaudojamųjų masių veikla, kai jos ima veikti, nesiskaitydamos su buvusiais teisiniais-politiniais buržuazinės visuomenės principais, yra likviduojamas ir buržuazinės demokratijos turinys. Darbo žmonių masių, kurios sudaro absoliučią daugumą, veikla tampa visos liaudies valios išraiška. Tai ir yra naujo, istoriškai aukščiausio demokratijos tipo vystymosi etapo pradžia.

2. Politinės valdžios iškovojimo būdai tėra tik antraeilis dalykas, nes jie yra pajungti socialistinės revoliucijos principo įgyvendinimui. Vienok tai nereiškia, kad kovos formas galima pasirinkti subjektyviai, neatsižvelgiant į objektyvias atskiros šalies sąlygas. Dalyko esmė yra ta, kad kovos formos nebūtų priešpastatomos viena kitai arba paverčiamos savitiksliu, pajungiant revoliucinės kovos turinį jos formai.

3. Pastarųjų kelerių metų politinių-ekonominių poslinkių pagrindu, vykstant pasaulyje klasinių jėgų santykio kitimas darbo žmonių naudai, taikų politinės valdžios iškovojimą atskirose šalyse daro realia galimybe. Todėl šiuolaikinė dogmatinė koncepcija, kuri, remdamasi patyrimo apibendrinimu, perėjimą iš kapitalizmo į socializmą sutapatina su karu, prieštarauja marksizmo esmei. Praktinės veiklos požiūriu ši dogmatinė tendencija yra ne mažiau žalinga už revizionizmą. Dogmatizmas, viena-

²⁶ TSKP XXII suvažiavimo medžiaga, p. 305.

²⁷ И. Гоушка и К. Кара, Характер народно-демократической революции, М., 1958, стр. 130.

²⁸ TSKP XXII suvažiavimo medžiaga, p. 305.

šališkai priešpastatydamas reformą revoliucijai, stabdo darbo žmonių kovą, kreipia ją neteisinga linkme.

4. Revizionistinė „integralinės demokratijos“ koncepcija, sutapatinti socialistinės demokratijos iškovojimą su buržuazinės demokratijos „ištaisymu“ bei „apvalymu“, yra visiškas atsisakymas marksistinės metodologijos. Revizionistinis demokratijos formos suabsoliutinimas ir jos turinio ignoravimas yra dėsningas buržuazinės metodologijos principų taikymo sociologijoje rezultatas. Šios koncepcijos taikymas praktikoje yra visiškas atsisakymas klasių kovos principo, proletariato diktatūros, o tuo pačiu ir socialistinės demokratijos, nes pastaroji pirmame savo etape ir yra proletariato diktatūra, kuri, kaip moko marksizmas-leninizmas, gali būti įgyvendinta tik vienu keliu — socialistinės revoliucijos keliu.

Vilniaus Valstybinis
V. Kapsuko vardo universitetas
Filosofijos katedra

Įteikta
1963 m. gegužės mėn.

К ВОПРОСУ О ЗАВОЕВАНИИ СОЦИАЛИСТИЧЕСКОЙ ДЕМОКРАТИИ

А. ГАСЮНАС

Резюме

При завоевании социалистической демократии, как объективного средства для создания коммунистического общества, решающую роль играют не формы борьбы, как таковые, а переход политической власти в руки трудящихся. Сама форма борьбы является вопросом второстепенной важности: она подчинена реализации политического принципа социалистической революции. Однако это не значит, что формы борьбы можно избрать субъективно, не учитывая объективных условий данной страны. Сущность вопроса состоит в том, чтобы формы борьбы не противопоставлялись одна другой, а содержание борьбы не подчинялось ее форме.

Современные экономико-политические сдвиги в мире отвергают догматический взгляд, который, опираясь на обобщенный опыт, переход от капитализма к социализму отождествляет с войной. Такая концепция противоречит сущности марксизма, как науки, а с практической точки зрения тормозит борьбу трудящихся за свое освобождение.

Ревизионистская концепция, которая завоевание социалистической демократии отождествляет с совершенствованием буржуазной демократии, есть отказ от марксистской методологии и переход к применению буржуазной методологии в социологии. Применение этой концепции на практике означает отказ от классовой борьбы и диктатуры пролетариата, а тем самым и от социалистической демократии, которая, как учит марксизм-ленинизм, может быть достигнута только одним путем — путем социалистической революции.